

прийом активізації пізнавальної діяльності студентів як евристична бесіда, яка протікає в формі діалогу, обміну думками активізує пам'ять і мислення студентів, оскільки проблемне запитання змушує їх повернутися до наявних знань, відтворити їх, співставити з власним досвідом. Пригадування, яке відбувається в результаті пошуку відповіді, сприяє уточненню правильності засвоєної інформації та більш стійкому її наступному збереженню.

Важливою умовою формування у майбутніх вчителів повноцінної системи психологічних знань, психологічної компетентності є зв'язок теоретичного матеріалу з життєвим досвідом студентів та майбутньою діяльністю.

Закріпленню та перенесенню набутих знань в практичну діяльність сприяють різноманітні активні методи навчання, які дозволяють не лише глибше оволодіти знаннями, але й озброюють майбутніх фахівців навичками ефективною соціальною поведінки.

Розглянуті прийоми активізації мисленнєвої діяльності мають багато спільного, оскільки в основі їх ефективності лежать одні й ті чинники: активізація пізнавальної потреби студентів та стимулювання їх до глибокої обробки раніше засвоєних знань. Вміле застосування її вимагає високого професіоналізму викладачів психології та надання студентами постійного зворотного зв'язку для підкріплення та включення в пам'ять правильної відповіді, що в кінцевому рахунку і зумовлює розвиток їх психологічної культури.

Використана література:

1. Граник Г. Г., Концевая Л. А. Психологические особенности самостоятельной работы школьников с учебником. "Психологические проблемы повышения качества обучения и воспитания". – М., 1984.
2. Долинська Л. В. Проблема формування когнітивного компоненту професійної психологічної культури майбутнього вчителя : зб. наук. праць "Психологія". – Вип. 2 (5). – К., 1999. – С. 183-189.
3. Матюшкин А. М. Проблемные ситуации в мышлении и обучении. – М., 1972.
4. Питання і проблемні ситуації з психології і педагогіки : навчальний посібник для студентів ВНЗ / за ред. О. В. Скрипченка, Л. В. Долинської, Т. М. Лисянської. – К., 1997.
5. Смирнов А. А. Проблемы психологии памяти. – М., 1966.

Аннотація

В статтє анализируются приемы активизации познавательной деятельности будущего учителя при изучении психологии: сравнение, проблемные вопросы и ситуации, связь с практикой и др.; обосновывается их роль в повышении прочности знаний, психологической компетентности и культуры в целом.

Annotation

In the article the ways of future teacher cognitive activity activation (videlicet: comparison, problem questions and situations, links with practice etc.) in the process of the psychology study are analysed. The role of these ways in the increasing of knowledge durability, and psychological competence and culture as a whole is grounded.

УДК 159.9:616.853

Зінченко А. В.

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ ІЗОТЕРАПІЇ В РОБОТІ З ХВОРИМИ НА ЕПІЛЕПСІЮ

Сучасний стан епілептичної науки та практики засвідчує зміну розповсюдженості у середині ХХ століття думки, що епілептично хвора людина відноситься до групи інвалідів, повністю залежать від оточення, не повинна навіть навчатися у загальноосвітніх навчальних закладах [3]. Однак, не зважаючи на актуальність впровадження у систему психоневрологічної допомоги людям психосоціальних заходів, безліч питань залишається поки що недостатньо вивченими. Через що особливого значення набувають розробки індивідуальних та групових програм психосоціальної допомоги хворим на епілепсію, зокрема, з урахуванням психологічних механізмів соціальної адаптації.

Ефективними і безпечними у використанні в невеликих групах (4-5 осіб) виявилися методи арт-терапії (ізотерапії), застосовані нами у психотерапевтичному процесі.

А. Копитін пропонує розглядати арт-терапію як сукупність психологічних методів впливу, що здійснюються в контексті образотворчої діяльності клієнта та психотерапевтичних відносин і використовуються з метою лікування, психокорекції, психофілактики, реабілітації та тренінгу осіб з різними фізичними вадами, емоційними і психічними розладами, а також представників груп ризику [4]. Арт-терапевтичні техніки дають можливість доступу до глибинного психологічного матеріалу, стимулюють опрацювання несвідомих переживань, забезпечуючи додаткову захищеність і знижуючи опір змінам. У літературі, присвяченій терапевтичним функціям арт-терапії та малювання, підкреслюється їх каталізує значення, що полегшує психотерапевтичний контакт [2], [5], [8]. І. Добряков, І. Нікольська, Е. Ейдемільер [1] також виступають за широке використання малюнків в індивідуальному та сімейному консультуванні і психотерапії. Вони вважають, що використання малювання (й інших форм творчого самовираження) в психологічному консультуванні і психотерапії надає додаткову допомогу в діагностиці

особистості і сім'ї, в об'єктивізації внутрішніх і зовнішніх конфліктів, в оцінці динаміки надання психологічної допомоги. Малюнки не забирають багато часу, не пробуджують в клієнтів страху, дають великий матеріал для інтерпретації. Образотворче мистецтво зменшує ймовірність прояву психологічного захисту, так як його продукти мають певною мірою прихований від свідомості зміст [1].

Метод проективного малюнку використовувався нами як в індивідуальній формі, так і в груповій роботі. Завданням проективного малюнка є виявлення й усвідомлення проблем і переживань пацієнтів, що важко піддаються вербалізації. Керуючи і направляючи тематику малюнків, можна домогтися переключення уваги, актуалізації важливих проблем. Але в нашій роботі тематичне малювання виконувало ще й функцію об'єднання хворих у груповій роботі і вирішувало завдання поліпшення соціальної компетентності хворих, зняття агресивної симптоматики.

Малювання дозволило також діагностувати труднощі у спілкуванні хворих, їх емоційні проблеми тощо. Теми малюнків підбиралися таким чином, щоб надати їм можливість малюнком висловити свої почуття та думки. Зокрема, теми малюнків охоплювали минуле і сьогодення пацієнтів ("Ситуації в житті, в яких я почуваю себе невпевнено"); майбутнє ("Ким би я хотів бути", "Три бажання", "Острів щастя"); соціальні стосунки ("Моя найголовніша проблема у спілкуванні", "Чого мені найбільше не вистачає у взаємодії з рідними").

При інтерпретації проективного малюнка увага зверталася на зміст, образи, колір, форму, композицію, розміри, специфічні особливості, що повторюються. У проективному малюнку знаходять відображення безпосереднє сприйняття людиною тієї чи іншої ситуації, різні переживання, часто неусвідомлювані, невербалізовані.

У процесі психотерапевтичної роботи використовувалися наступні методики:

– вільне малювання (кожен малює, що хоче) – малюнки виконуються індивідуально, а потім обговорюються у групі;

– малюнок на задану тему або обрану групою самостійно – на малювання відводиться приблизно 30 хвилин, потім малюнки вивішуються на стіну і обговорюються (під час цієї роботи заохочуються позитивні висловлювання щодо малюнків інших, не допускається різка критика та ворожість; після обговорення автору дається можливість висловитися; обговорюються розбіжності в інтерпретації малюнка);

– комунікативне малювання – група розбивається на пари, у кожній парі свій аркуш паперу, кожна пара спільно малює на певну тему, при цьому, як правило, вербальні контакти виключаються, вони спілкуються за допомогою образів, ліній, фарб (після закінчення малювання відбувається обговорення процесу малювання; впроваджуються висловлювання для підтримки партнера);

– спільне малювання – кілька людей (або вся група) малюють на одному аркуші (наприклад, місто, його інфраструктуру, атмосферу жителів, підводний світ тощо). По закінченні малювання обговорюється участь кожного члена групи, характер його внеску та особливості взаємодії з іншими учасниками в процесі малювання;

– додаткове малювання – малюнок посилається по колу – один починає малювати, інший продовжує, щось додаючи, і т.д. Після завершення малюнка – обговорення.

Аналіз малюнків засвідчив, що для епілептичнохворих характерним є конкретизація бажаних чи минулих образів, їх надмірна деталізація, часта повторюваність дрібних деталей (квіточок, крапель, хрестиків, стрілочок, кружечків тощо). При цьому кольори переважно яскраві, а тематика бажаного – оптимістична, пов'язана з сім'єю, роботою, грошима. Взагалі малюнки носять дещо інфантильний характер, що зумовлено зниженням інтелектуальних функцій. В малюнках знаходять своє відображення найбільш депривовані потреби епілептично хворих: сім'я, діти, радість, щастя, благополуччя, сексуальні стосунки, кохання. Часто малюють будинки, дитячі майданчики, гроші, машини, одяг, посмішки, сердечка, квіти, візерунки тощо. Сьогодення більш затьмарене, ніж минуле і майбутнє. В першому частіше зустрічається використання чорного кольору, штриховки, похмурі обличчя, сльози, пляшки з алкоголем тощо.

Психотерапевтична дія ізотерапії сприяла самопізнанню, взаєморозумінню та активізації членів групи. Групові форми роботи дозволяли тривожним, сором'язливим хворим тренувати свої здібності у спілкуванні і взаємодії, а творча атмосфера, що супроводжувалась тихою музикою, знижувала збудженість і сприяла покращенню загального стану учасників. Робота у групах (3-4 особи) і парах сприяла взаєморозумінню учасників, зниженню агресії та конфліктності. Цей ефект досягався на перших заняттях введенням заборон до відкритого незадоволення, образ та агресії, з одного боку, з іншого, – ретельним підбором учасників у пари або групи таким чином, щоб в одній парі не було двох агресивних та конфліктних пацієнтів; заохочувалися взаємопідтримка і доброзичливе ставлення. Кожне заняття завершувалося компліментами один одному і словами подяки за співпрацю. Як показав досвід, позитивна атмосфера заняття часто продовжувалась поза ним в інших сферах взаємодії пацієнтів відділення: під час трудової діяльності, харчування, перегляду телепередач, настільних ігор тощо.

Таким чином, можна стверджувати, що використання ізотерапії в психологічній допомозі хворим на епілепсію є необхідною складовою лікувального процесу.

Використана література:

1. Добряков И. Семейный диагноз и семейная психотерапия / И. Добряков, И. Никольская, Э. Эйдемиллер. – СПб. : Речь, 2006. – 352 с.
2. Карлов В. А. Стратегия и тактика терапии эпилепсии сегодня / В. А. Карлов // Журн. неврол. и психиат. 2004. – Т. 104, № 8. – С. 28-34.
3. Качество жизни больных эпилепсией / О. Б. Локшина и др. // Психосоциальная реабилитация и качество жизни : сб. науч. тр. СПб НИПНИ им. В. М. Бехтерева. – СПб., 2001. – Т. 137. – С. 277-282
4. Копытин А. И. Арт-терапия. Определение. Электронная версия // <http://webcommunity.ru/941.htm>
5. Кудрина А. В. Методы арт-терапии в практике психологического консультирования // Психологический журнал Международного университета природы, общества и человека “Дубна”. – 2009. – № 3. Электронная версия // www.psyanima.ru
6. Медикаментозные, клинико-психологические и социальные аспекты реабилитации больных эпилепсией / С. А. Громов и др. // Реабилитационно-терапевтические программы : метод. рек. – СПб., 1995. – 22 с.
7. Принципы терапии больных эпилепсией с психическими нарушениями / Э. А. Максимова и др. // Современные методы лечения эпилепсии : материалы Рос. науч.- практ. конф. – Смоленск, 1997. – С. 40.
8. Смирнов В. Е. Психотерапия при эпилепсии. Руководство по психотерапии / В. Е. Смирнов. – Т. : Медицина, 1979. – 620 с.

Аннотация

В статье раскрываются особенности использования метода проективного рисунка в индивидуальной и групповой терапии больных эпилепсией.

Annotation

In the article the features of the use of method of project picture open up in individual and group therapy of patients by epilepsy.

УДК 21.31.51

Кочергін В. В.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕОЛОГІЇ РЕЛІГІЙ У КОНТЕКСТІ ЇЇ СПІВВІДНОШЕННЯ З РЕЛІГІЄЗНАВСТВОМ

Темпи розвитку та змін в сучасному світі вимагають переосмислення звичних схем функціонування суспільного та приватного життя. Не останнім чином це стосується релігійної сфери людського існування та релігієзнавства як науки, яка намагається вивчати й осмислювати особливості релігії як феномену, в його різноманітних проявах. Глобалізація, зміщення кордонів, ущільнення відстаней між групами людей та окремими особами, все це може сприяти погіршенню мирного співіснування в суспільстві. Окрім цього, під загрозою опиняється можливість мирного міжрелігійного співіснування.

Зосередженням т.зв. “авраамічних” релігій є віровчення. Визначною частиною віровчення та рефлектуванням над ним є теологія, а її частиною, яка досліджує можливість та необхідність моделей ставлення до інших релігій, є теологія релігій. В рамках теології релігій існують три основних позиції – ексклюзивізм, інклюзивізм та плюралізм. Виходячи з них визначається ставлення до можливості спасіння представників інших релігій – в ексклюзивізмі така можливість відкидається повністю, інклюзивізм залишає часткову ймовірність спасіння, а плюралізм визнає рівнозначність всіх релігійних традицій. Розвиток даного виду теології припадає на час після II Ватиканського собору, коли була прийнята декларація “Nostra Aetate” (“Про ставлення Церкви до нехристиянських релігій”), в якій проголошується повага Католицької церкви до представників нехристиянських релігій. Разом з тим, одна з енциклік Папи Павла VI “Ecclesiam Suam” (“Про шляхи, на яких Католицька церква має виконувати свою місію в наш час”) наголошує на діалозі як на одній з сучасних форм місіонерської діяльності. Це, в свою чергу, дає орієнтири теології релігій, серед яких основним залишається місіонерська діяльність, хоча і в дещо відмінній від звичної форми. Не дивлячись на вказані напрями для діяльності нової галузі теології, в 1980-х роках формується плюралістична теологія релігій (серед основоположників – пресвітеріанець Джон Хік та католик Пол Кніттер), яка ставить на меті пошук компромісу та поєднання християнства з нехристиянськими релігіями (частіше всього з релігіями Індії, у випадку Хіка – це індуїзм та буддизм; у випадку Кніттера – буддизм), використовуючи при цьому як теологічні, так і філософські аргументації. Дана позиція теології релігій зазнала і зазнає критики серед усіх теологів, які займаються проблемами теології релігій, будучи при цьому ексклюзивістами чи інклюзивістами. Найбільш розвиненою на сьогодні є інклюзивістська теологія релігій, яка є “найобережнішою” з трьох позицій – не відкидаючи нехристиянські релігії як витвір виключно людини, чи результат негативного впливу потойбічних сил, інклюзивісти залишають за собою право на збереження христоцентричності та еклезіоцентричності, позаяк не визнають рівнозначної спасительної сили в інших релігіях, крім християнства. Враховуючи вищесказане, деякі сучасні теологи (напр. Майкл Барнс чи Гевін Д’Коста) пропонують взагалі відмовитись від сучасного розуміння теології релігій та формулювання її позицій. Це аргументується різними причинами – некоректними та неконкретними формулюваннями, неможливістю використання теології